

СТАБІЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ПРАЦІВНИКІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС - ЦЕ ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ НИМИ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Цильмак О. М.

Авторка в статті надала визначення поняттю "морально-психологічний стан", структурно описала комплекс певних інтегральних особистісних характеристик, які обумовлюють та визначають характер морально-психологічного стану, його модальність, глибину, інтенсивність, динаміку; розкрила напрямки забезпечення стабільності морально-психологічного стану працівників спеціальних підрозділів ОВС.

Ключові слова: морально-психологічний стан, працівник, спеціальний підрозділ ОВС, службово-бойова готовність.

Автор в статті дала определение понятию "морально-психологическое состояние", структурно описала комплекс определенных интегральных личностных характеристик, которые обуславливают и определяют характер морально-психологического состояния, его модальность, глубину, интенсивность, динамику; раскрыла направления обеспечения стабильности морально-психологического состояния сотрудников специальных подразделений ОВД.

Ключевые слова: морально-психологическое состояние, сотрудник, специальное подразделение ОВД, служебно-боевая готовность.

The author of the article gave the definition of "moral and psychological state" described structurally complex integrated certain personal characteristics that determine the nature and cause morale, its modality, depth, intensity and dynamics; uncovered areas to ensure stability morale of officers from special police units.

Keywords: moral and psychological state of the employee, the special police unit, service and combat readiness.

Як відомо, службово-бойова діяльність працівників спеціальних підрозділів ОВС ("Сокіл", "Беркут", "Грифон"; "Титан") пов'язана з виконанням завдань підвищеної небезпеки та складності, вона відбувається переважно в екстремальних, конфліктних, надзвичайних ситуаціях і вимагає від них: успішного виконання професійних функцій; налаштованості на перемогу, на переборення тягот, незгод, труднощів різноманітного характеру; мобілізованості, мужності, рішучості, психологічної готовності, психологічної витривалості, миттєвого реагування на небезпеку тощо. Однак унаслідок впливу службового стресу, фізичних і психічних навантажень, хронічної перевтоми, ненормованого робочого дня тощо працівники спеціальних підрозділів ОВС часто перебувають у негативному морально-психологічному стані, який унеможливує або знижує ефективність і результативність вирішення ними службово-бойових завдань.

Отже, стабільний морально-психологічний стан працівників спеціальних підрозділів є запорукою успішності здійснення службово-бойової діяльності.

Термін "морально-психологічний стан" увійшов у науку © О.М. Цильмак, 2014

ку на початку 1990-х років та й на сьогодні його вживання у військовій та юридичній психології, а також психології діяльності в особливих умовах є досить актуальним.

У сучасних наукових працях налічується велика кількість дефініцій "морально-психологічний стан". Так, наприклад, під морально-психологічним станом розуміється: "рівень упевненості людини або групи; дух оптимізму" (Collins Cobuild Advanced Learner's Dictionary), "...це скоріше духовна, ніж фізична категорія, це той інстинкт, який штовхає людину вперед, нехай навіть усупереч її власним бажанням" (Бернард Лоу Монтгомері); "...це стан розуму і духу, визначально добровільна поведінка військовослужбовця в тій чи іншій ситуації" (Найджел Балчін); "...це соціально обумовлена цілісна, інтегральна характеристика проявів моральної свідомості й психологічних явищ для даного моменту часу і в конкретних умовах..." (О.М. Тютченко); "...узагальнена характеристика мобілізованості та боєздатності людського компоненту до вирішення завдань при підготовці та веденні військових дій..." (О.І. Балаян) тощо. Отже, досі науковці розуміють термін "морально-психологічний стан" по-різному, на сьогодні немає загальноприйнятого визначення цієї дефініції.

Слід підкреслити, що вчені також по-різному визначають і структурні компоненти морально-психологічного стану, так, на їх думку, до них належать: умонастрої, емоційні та вольові стани [1], мобілізованість і боєздатність [2]; колективна свідомість військовослужбовців, система суспільних цінностей і моральних норм; бойова (службова) активність [3], умонастрої, індивідуальні та групові емоційні стани, стан вольової мобілізованості, готовності, налаштованості й рішучості діяти [4] тощо.

Дослідженню дефініції "морально-психологічний стан" присвячено багато наукових праць у воєнній психології: М.Й. Варія, О.І. Балаяна, В.В. Говорухи, М.І. Дьяченка, В.А. Зельницького, О.О. Іллюка, В.П. Каширіна, П.П. Криворучка, Ю.А. Московчука, Д.Г. Попова, В.В. Ягупова та інших.

Однак з точки зору юридичної психології ґрунтовних наукових досліджень стосовно складових характеристик морально-психологічного стану працівників спеціальних підрозділів ОВС за останні часи здійснено не було. Це й буде метою нашої статті.

Дефініція "морально-психологічний стан" складається з двох взаємодетермінуючих компонентів: "моральний" і "психологічний". Слід зазначити, що моральний стан обумовлюється моральною свідомістю, яка визначає ставлення особистості до себе, до інших та до діяльності. Він базується на: а) самосвідомості особистості; б) моральних почуттях (любві, співчуття, благоговіння, сорому, гордості, совісті, ненависті, злоби та ін.); в) вольових процесах і станах (які визначають суб'єктивну здатність до самодетермінації вчинків, поведінки); г) життєдіяльнісних настановленнях (світоглядних нормах, правилах, принципах, особистісних аксіомах), д) ідеях, ж) цінностях; з) мотивації (потребах, мотивах) тощо. Отже, моральний

стан визначається двома рівнями - психологічному (несвідоме, почуття, воля, мотивація) та ідеологічному (норми, правила, принципи, ідеї, теорії).

Психічні стани людини характеризуються індивідуальною своєрідністю й типовістю, різноманітністю, полярністю, цілісністю, рухливістю й відносною стійкістю. Вони базуються на психічних процесах і властивостях особистості та впливають на мотиваційно-спонукальну, емоційно-оцінну та активаційно-енергійну сфери особистості. На думку М.Д. Ливітова, "...психічний стан - це цілісна характеристика психічної діяльності за певний період часу, показує своєрідність перебігу психічних процесів залежно від розкритих предметів і явищ дійсності, попереднього стану і психічних властивостей особистості..." [5].

Отже, підводячи підсумок, ми можемо визначити зміст поняття "**морально-психологічний стан працівника спеціальних підрозділів ОВС**", під яким, на нашу думку, слід розуміти інтегральне психічне явище, яке обумовлюється комплексом психічних процесів, станів і властивостей особистості та яке визначає конкретний особистісний настрій у даний момент часу та в конкретних умовах службово-бойової діяльності.

Слід підкреслити, що **стабільність морально-психологічного стану працівника спеціальних підрозділів ОВС обумовлює та визначає комплекс певних інтегральних особистісних характеристик**, до яких, ми вважаємо, слід віднести:

1. Біологічно обумовлені показники:

1.1. Психофізичні показники - активність та енергійність; висока працездатність; швидкість просторової реакції (на зоровий, слуховий, тактильний, нюховий і руховий подразники), реакції вибору (з попередньою оцінкою ситуації) та реакції на небезпеку (здатність до швидкодії в умовах дефіциту часу; до тривалого напруження сенсорних систем в умовах моногонії та зберігання активності).

1.2. Нервово-психічні показники - сильний, урівноважений тип вищої нервової системи, здатність витримувати інтенсивні тривалі психоемоційні навантаження без зниження продуктивності діяльності під час здійснення професійних функцій.

1.3. Психофізіологічні якості - активність, витривалість, уважність, резистентність, зосередженість, стійкість, урівноваженість.

2. Індивідуально-психологічні характеристики:

2.1. Світогляд:

а) **світовідчуття** - тобто емоційно-психологічний бік світогляду на рівні настроїв і почуттів;

б) **світорозуміння** - тобто пізнавальний бік світогляду.

2.2. Ціннісно-смилова сфера - ціннісні орієнтації; особистісні цілі та смисли; вірування, переконання, життєдіяльнісні настановлення (**норми, правила, принципи**), ідеали, прагнення.

2.3. Емоційна сфера:

а) **емоційні процеси** - здатність до адекватного емоційного реагування на різні складні ситуації;

б) **емоційні стани** - спокій у складних ситуаціях, ентузіазм.

2.4. Вольова сфера:

а) **вольові процеси** - здатність до свідомої цілеспрямованої регуляції своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей;

б) **вольові стани** - зосередженість на певному явищі, об'єкті, процесі службово-бойової діяльності; стриманість щодо об'єкта роздратування;

в) **вольові якості**: цілепокладання (цілеспрямованість, завзятість, наполегливість, ініціативність, рішучість, сміливість); саморегулятивні (витримка, самоконтроль, самовладання, терплячість); самоорганізаційні (акуратність, організованість, планомірність, послідовність); морально-вольові (мужність, самовідданість, героїзм);

г) **специфічні вольові здібності** - схильність до виправданого ризику, здатність долати труднощі та перешкоди.

2.5. Контрольно-оцінні якості - пильність, обережність, обґрунтованість, об'єктивність, справедливість, точність, адекватні: критичність, самокритичність, самооцінка й т.д.

2.6. Мотиваційна сфера - внутрішня рушійна сила, яка спонукає працівника до дії або певного типу поведінки, пов'язана з її органічними, духовними, професійними потребами, бажаннями та мотивами. До неї слід віднести:

а) **мотиваційні процеси** - здатність спонукати себе до дії чи бездіяльності;

б) **мотиваційні стани**: бажання (боротися зі злом, розібратися в суті справи, допомогти потерпілим, відзначитися, отримати нагороду або матеріальну винагороду); прагнення (до верховенства права, захисту прав і свобод громадян, соціальної справедливості, до правомірного вирішення складних завдань службово-бойової діяльності, просування по службі, професійної самореалізації); потреба (у досягненні успіху, особистісно-професійних досягненнях тощо).

2.6. Адекватний рівень домагань - тобто співмірність ступеню важливості мети та завдань, які ставить перед собою особистість.

2.7. Моральні (до держави, до соціальних установ, до органів внутрішніх справ, до сфери професійної діяльності, до колег, до об'єктів правоохоронної діяльності тощо) та **практичні** (переживання особистістю свого ставлення до діяльності) **почуття**.

2.8. Морально-етичні якості - вірність, безкорисливість, дисциплінованість, сумлінність, нормативність, надійність, відповідальність, обов'язковість, принциповість, пунктуальність, порядність, толерантність, працелюбність, чесність, чемність.

2.9. Особистісний настрій (тобто певний ступінь мобілізованості, налаштованості, готовності (психологічної, бойової, функціональної) та рішучості працівника ОВС миттєво вирішувати поставлені завдання в конкретних умовах службово-бойової діяльності). Де:

а) **налаштованість** - тобто зосередженість на конкретних цілях і завданнях службово-бойової діяльності, рівень умотивованості, віра в успіх, упевненість у необхідності поставлених цілей і завдань, психічне налаштування психофізичних резервів організму працівника ОВС на процес вирішення службово-бойових завдань;

б) **мобілізованість** - тобто вольова, мотиваційна, пізнавальна та емоційна самомобілізація особистості на процес вирішення службово-бойових завдань;

в) **готовність** - тобто інтегральний стан особистості, що забезпечує здатність вирішувати службово-бойові завдання;

г) **рішучість** - тобто вольовий стан, що визначає наполегливу готовність реалізовувати прийняте рішення в певних умовах службово-бойової діяльності.

Таким чином, морально-психологічний стан є складним, системним, багатofакторним, багатовимірним,

динамічним, відносно стійким у часі інтегральним психічним явищем, який має складну психологічну структуру.

Морально-психологічний стан особового складу в спеціальних підрозділах ОВС слід завжди ретельно вивчати. Тому, здійснюючи діагностування наявного морально-психологічного стану в працівників спеціальних підрозділів ОВС, психологи повинні обов'язково дотримуватися таких принципів: об'єктивності, реалістичності, всебічності, комплексності; єдності, наукової обґрунтованості оцінок і висновків тощо. Це дозволить їм: по-перше, враховувати характер морально-психологічного стану, його модальність, глибину, інтенсивність, динаміку; по-друге, визначити істинні причини погіршення морально-психологічного стану; по-третє, не допустити переоцінки морально-психологічного стану особового складу тощо.

Слід наголосити, що діагностичними критеріями негативного морально-психологічного стану працівника(-ів) спеціальних підрозділів ОВС є: 1) *поведінкові* (неможливість зосередитись на будь-чому; занадто часті помилки в роботі; пасивність; апатія й знижений інтерес до міжособистісних стосунків; дратівливість; розгубленість; утрата почуття гумору; різке збільшення кількості викурених цигарок; посилення потягу до вживання алкогольних напоїв та ін.) та 2) *фізіологічні* (постійне відчуття втоми; загальна загальмованість; безпричинні болі в голові, спині, шлунку; безсоння або сонливість та ін.) ознаки. Тому при виявленні в працівника спеціального підрозділу ОВС більшості з них психологам необхідно вчасно вжити превентивні заходи.

Таким чином, на нашу думку, для забезпечення стабільності морально-психологічного стану працівників спеціальних підрозділів ОВС, необхідно вжити систему заходів, які були би спрямовані на: 1) підтримку стійкого професійно важливого морально-психологічного стану особового складу; 2) забезпечення дисципліни і законності, згуртованості колективів спеціальних підрозділів ОВС; 3) професійно-психологічну підготовку особового складу; 4) визначення модальності морально-психологічного стану та його здатності впливати на вирішення

службово-бойових завдань; 5) знаходження слабких місць у структурних компонентах морально-психологічного стану кожного конкретного працівника та колективу спеціальних підрозділів ОВС загалом; 6) прогнозування реакцій і дій працівників при вирішенні службово-бойових завдань; 7) вжиття ефективних превентивних заходів по формуванню, зміцненню й стабілізації морально-психологічного стану тощо. Слід підкреслити, що ці вжиті заходи забезпечать боєздатність працівників спеціальних підрозділів ОВС і загальну ефективність службово-бойової діяльності ОВС.

Література

1. Военная психология: методология, теория, практика: учебник. / П. Корчемный и др. - Москва: Военный университет. Кафедра психологии. - 1996.
2. Балаян А.И. Морально-психологическое состояние личного состава: сущность и диагностика. // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. - № 43-2. - Т. 17. - 2007. - С. 31-33.
3. Броневицкий Г.А., Броневицкий Г.Г., Томилин А.Н. Психолого-педагогический словарь офицера воспитателя корабельного подразделения. - 2005.
4. Каширин В.П. Морально-психологическое состояние личного состава подразделения (части) / В.П. Каширин // Военная психология: методология, теория, практика: учеб.-метод. пособие / Р.А. Абдурахманов, А.Я. Анцупов, Б.П. Бархаев и др. — М.: Военный университет, 1998.
5. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека // Н.Д. Левитов. - М., 1964. - С. 18-21.

*Цільмак О.М.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Одеського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 20.11.2014*

УДК343.91

ВИДИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Афанасенко С.І.

Стойков І.М.

У статті розглянуто організовану злочинність як один із видів злочинних діянь, наводиться класифікація організованої злочинності в Україні, визначаються її основні різновиди. Наведено також визначення поняття "організована злочинність", проаналізовано масштаби і її вплив на різні сфери економічного, політичного та суспільного життя як в Україні, так і за її межами.

Ключові слова: організована злочинність, види організованої злочинності, класифікація організованої злочинності, ознаки організованої злочинності, організована економічна злочинність.

В статье рассмотрена организованная преступность как один из видов преступных деяний, а также приводится классификация организованной преступности в Украине, определяются ее основные разновидности. Наведено также определение понятия "организованная преступность", проанализированы масштабы и ее влияние на различные сферы экономики.

мической, политической и общественной жизни как в Украине, так и за ее пределами.

Ключевые слова: организованная преступность, виды организованной преступности, классификация организованной преступности, признаки организованной преступности, организованная экономическая преступность.

The article deals with the organized crime as one of the types of offenses and it is given the classification of the organized crime in Ukraine and defined its main varieties. It is shown also the definition of "organized crime", analyzed the size and its impact on various spheres of economic, political and social life in Ukraine and abroad.

Keywords: organized crime, types of organized crime, organized crime classification, characteristics of organized crime, organized economic crime.

Практика соціального життя свідчить про те, що одні-

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**